

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА, ПЕРЕРОБКИ ТА СПОЖИВАННЯ М'ЯСА В УКРАЇНІ

Н.Є. Голомша, кандидат економічних наук

Н.А. Шелест, здобувач

Проаналізовано сучасний стан виробництва, переробки та споживання м'яса в Україні. Обґрунтовано можливості подальшого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу АПК України.

Виробництво, переробка, споживання, рентабельність, ринок м'яса і м'ясопродуктів, м'ясопродуктовий підкомплекс.

Зміни економічної ситуації у світі, як наслідок світової продовольчої та фінансової криз, спонукають національну економіку України до посиленої уваги за станом, розвитком та проблемами продовольчого ринку. Нині важливим напрямом наукових досліджень є процес формування сукупної пропозиції, попиту на окремих сегментах аграрного та продовольчого ринків.

Виходячи з національних особливостей, життєвими потребами населення України є споживання м'яса і м'ясопродуктів. Тому вирішення питання продовольчої безпеки тісно пов'язане з ефективним розвитком галузей тваринництва, що забезпечують потреби населення у важливих і незамінних білкових продуктах. В цьому полягає особливість ринку м'яса і м'ясопродуктів, який традиційно є найбільш складним (його саморегулювання, механізми впливу на нього). Реальні можливості розвитку цього ринку в Україні пов'язані: з аграрною, продовольчою та соціальною політикою держави; формуванням продовольчого ринку країни; впливом зовнішнього середовища; підвищенням платоспроможності населення; забезпеченням його повноцінними, якісними, безпечними і екологічно чистими продуктами харчування; споживання м'яса населенням України, що не відповідає рекомендованим нормам харчування [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню розвитку м'ясопродуктового підкомплексу АПК України та проблемам його ефективного функціонування присвячена велика кількість робіт вітчизняних вчених, таких, як П.Т. Саблук [1], М.В. Зубець [1], В.Я. Месель-Веселяк [1], Л.В.Баль-Прилипка [2], О.В. Мазуренко [7] та інших.

Однак, окремі важливі питання, на нашу думку, потребують подальшого вивчення, а саме узагальнення тенденцій розвитку виробництва, переробки та споживання м'яса в Україні для формування прогнозів на майбутнє.

Мета дослідження – узагальнити тенденції виробництва, переробки, споживання м'яса в Україні та обґрунтувати можливості подальшого розвитку м'ясопродуктового підкомплексу АПК України.

Виклад основного матеріалу. В недалекому минулому м'ясо було делікатесним продуктом навіть у промислово розвинених країнах (врахо-

вуючи значні витрати на його виробництво). Ще 50 років тому у світі за рік споживали усього 70 млн т м'яса, у 2007 р. цей показник зріс майже у 3,82 раза – до 268 млн т [8]. За підрахунками Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), у 2012 р. було вироблено більше, ніж 300 млн т м'яса, що, приблизно, на 11,2 % вище, ніж у 2007 р., а споживання цього продукту на душу населення в середньому у світі становило 42,5 кг за рік. Зокрема, у 2006 р. середній житель країни, яка розвивається, споживав, у середньому (за даними організації), 30,7 кг м'яса, а в 2012 р. – 32,7 кг, що свідчить про збільшення споживання м'яса і м'ясних продуктів майже на 7 %. Хоча все ще існують значні відмінності між багатими і бідними країнами, але бідні країни скорочують цей розрив [5]. За прогнозами ФАО до 2050 р. споживання всіх видів м'яса на планеті зросте на 73 % через зростання кількості населення та збільшення його доходів [9]. Тобто, є значні перспективи для розвитку ринку м'яса і м'ясопродуктів.

Середньостатистичний мешканець планети споживає 38,7 кг м'яса, включаючи 9,5 кг яловичини, 14,9 кг свинини, 12,5 кг м'яса птиці та 1,9 кг баранини. За показником споживання м'яса, у розрахунку на одну людину за рік, Україна посідає 85-те місце у світі (журнал The Economist, дані ФАО за 2007 р. – останню дату, яка дозволяє порівняти всі країни). В загальному рейтингу споживання м'яса Україна поступається таким країнам, як Білорусія, Росія, Габон та Еквадор [10]. Низький рівень споживання м'яса у Україні пояснюється низькими доходами населення порівняно з іншими країнами.

Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я фізіологічно обґрунтованою річною нормою споживання м'яса вважається 80 кг на одну людину [9]. Цей показник був перевищений в Україні лише у 1990р. (84 кг), а в наступні роки не відповідав цій нормі та нормам, встановленим і затвердженим Міністерством охорони здоров'я України (МОЗ) (рис.1).

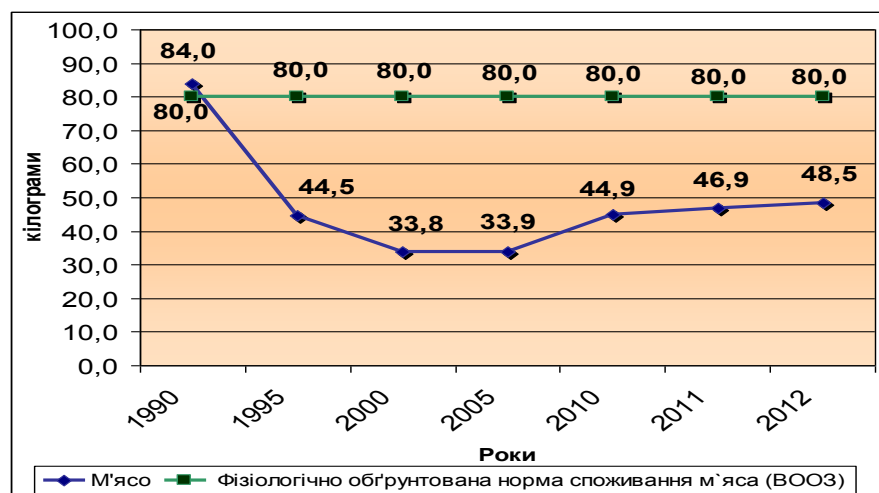

Рис. 1. Показники споживання м'яса всіх видів в Україні, у забійній масі на одну особу, кг [3]

Серед основних чинників, які вплинули на рівень споживання м'яса, є соціально-економічний стан в Україні. Так, за останні три роки простежується тенденція зростання споживання м'яса населенням нашої країни.

Зокрема, у 2012 р. цей показник становив 48,5 кг на одну особу, що становить 60,6 % від фізіологічно обґрунтованої річної норми споживання м'яса на одну людину, але він на 43,5% вищий, ніж у 2000 р.

За прогнозами Міністра аграрної політики та продовольства, у 2013 р. споживання м'яса за душу населення на рік становитиме 55,3 кг. Таке зростання відбувається, зокрема, і внаслідок продовження державних програм підтримки тваринництва [6].

Традиційно українці вживають найбільше свинини, яловичини і курятини та виробів з них. Відповідно до норм, встановлених МОЗ: 40 % загального споживання м'ясопродуктів має припадати на яловичину та телятину; 34,5–35 % – на свинину; 25,5–25 % – на м'ясо птиці [8].

Дослідження показують стабілізацію виробництва м'яса в Україні в останні три роки і навіть незначну тенденцію до його збільшення. Так у 2012 р. виробництво м'яса у забійній вазі становило 2209,6 тис.т, що становить лише 50,7 % від показника 1990 р., однак це на 38,3 % більше, ніж у 2005 р., що свідчить про збільшення виробництва. За січень-квітень 2013 р. в Україні вироблено 1088,3 тис. т, що становить 49,3 % від річного показника за 2012 р. (рис. 2).

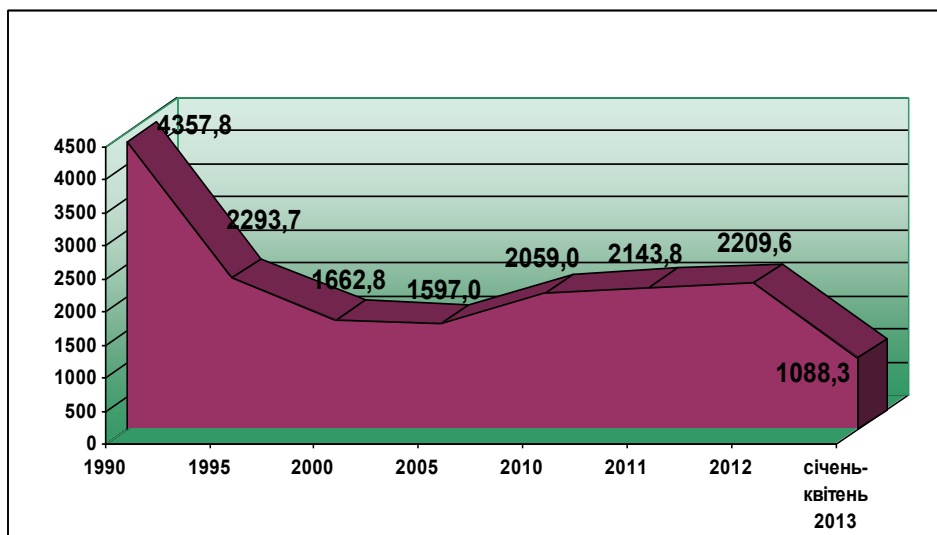

Рис. 2. Виробництво м'яса в Україні, у забійній вазі, тис. т [3]

Основним чинником, що впливає на обсяги виробництва м'яса, є поголів'я тварин. Дослідження структури поголів'я показує, що до 1990 р. в Україні спостерігалось нарощування поголів'я, а далі відбулося різке його скорочення. Це свідчить про незадовільний стан тваринництва в Україні. Так найбільша кількість тварин на відгодівлі в період з 1915 до 2012 р. була: ВРХ у 1980 р. – 25 368 тис. гол.; свиней у 1970 р. – 20 746,0 тис. гол.; птиці у 1990 р. – 246,1 млн гол. (рис. 3, 4).

Згідно з офіційною статистикою, у 2012 р. поголів'я становило: ВРХ – 4645,9 тис. т., що у 5,5 раза менше, ніж у 1980 р.; свиней – 7676,7 тис. т., що у 2,7 раза менше, ніж у 1970 р. (рис. 3). Найкращий стан у сегменті вирощування птиці. У 2012 р. її поголів'я становило 214,1 млн гол, тобто, 87 % від показника 1990 р. (рис. 4).

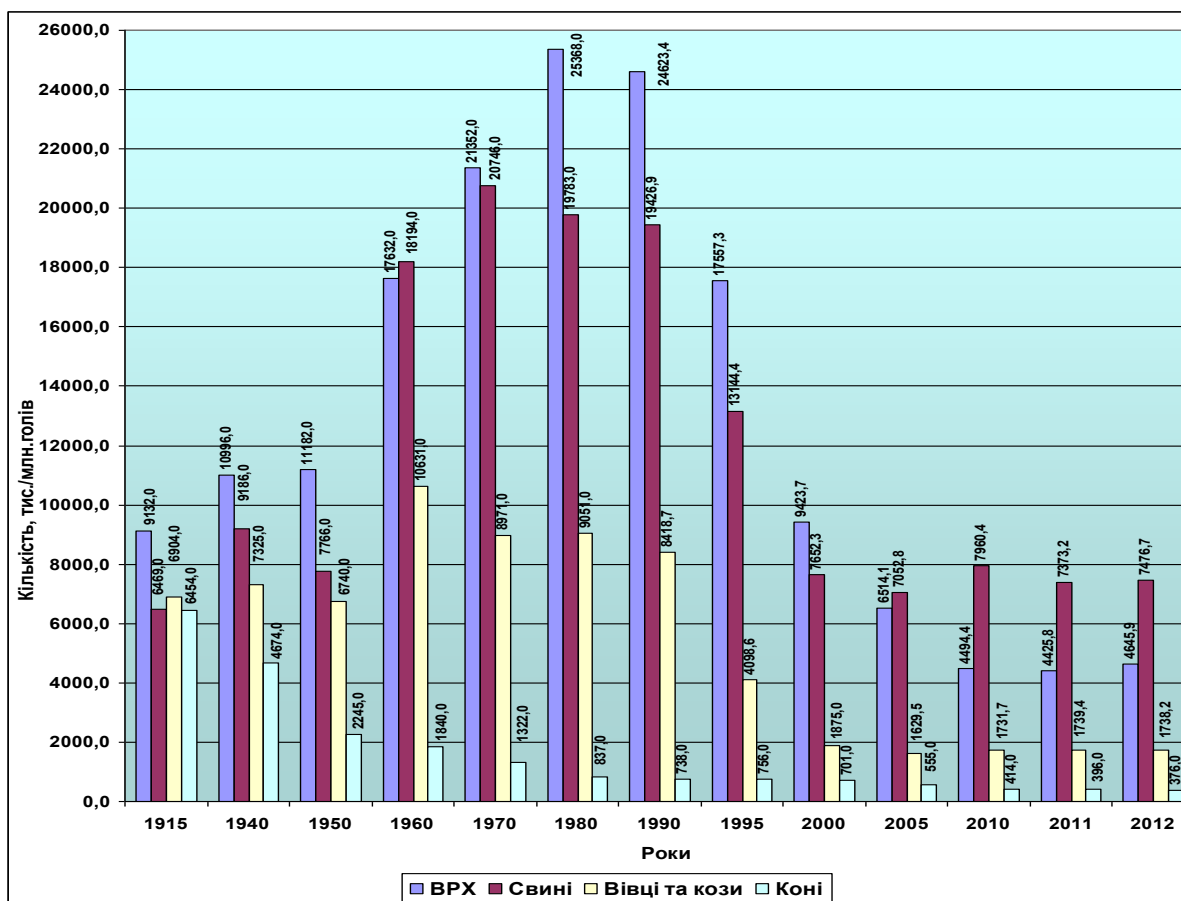

Рис. 3. Динаміка поголів'я худоби в Україні, тис. гол. на кінець року [3]

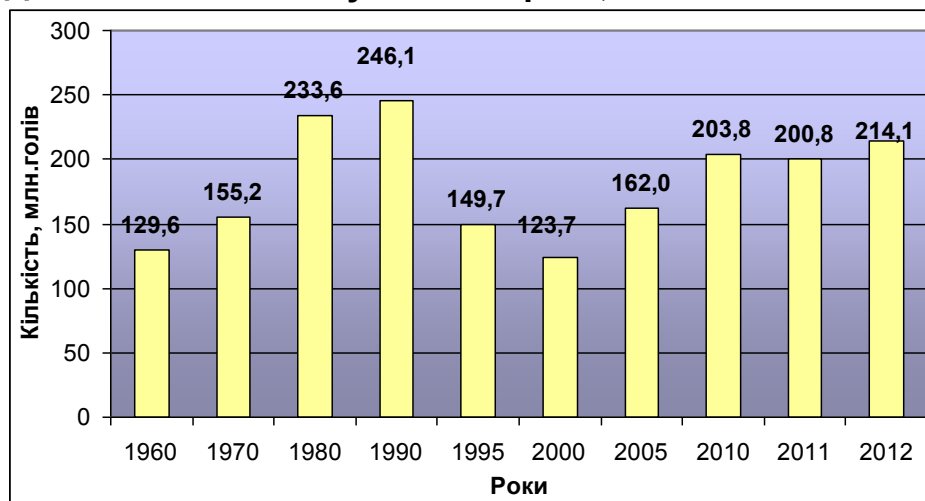

Рис. 4. Динаміка поголів'я птиці загальна, по всіх видах суб'єктів господарської діяльності в Україні, млн. гол. на кінець року [3]

Зростання обсягів виробництва м'яса українськими виробниками відбулося за рахунок виробництва м'яса птиці. Тенденція, що склалася, пояснюється скороченням сільськогосподарських підприємств, низькою рентабельністю, низькою платоспроможністю населення тощо.

Зниження частки виробництва худоби і птиці відбувалося на фоні стрімкого скорочення виробництва всіх видів продукції тваринництва і більш помірного спаду виробництва в рослинництві. Але показники мину-

лих років вказують на можливий потенціал для розвитку тваринництва в майбутньому.

Обсяги виробництва м'яса залежать також від структури господарств, що займаються вирощуванням тварин, а також політики держави стосовно відтворення тваринництва в Україні.

Проблеми економічного характеру, що виникли в 1990-х роках перед великими сільськогосподарськими підприємствами, змусили їх позбавлятися збиткових видів діяльності, до яких належало і вирощування худоби. Водночас, сільське населення, борючись за своє існування, збільшило поголів'я худоби і птиці. Таким чином, упродовж 1990-х та 2000-х років в Україні склалася структура поголів'я за типами господарств, повністю відмінна від розвинених країн, тобто, основна маса вирощуваної худоби і птиці була на подвір'ях населення (рис. 5).

У 1990 р., за даними офіційної статистики, 85,6 % поголів'я ВРХ було зосереджено на великих сільськогосподарських підприємствах і 14,4 % – у господарствах населення. В 2013 р. структура корінним чином змінилася – на перші припадає 32,4 %, а на другі – 67,6 %. Ситуація подібна, але частково краща щодо поголів'я свиней, а щодо поголів'я птиці, порівняно з 1990 р., вона майже не змінилася. Лише у птахівництві намітилась позитивна тенденція, оскільки на початок 2013 р. змінилося співвідношення: вирощування птиці на сільськогосподарських підприємствах (в т.ч. фермерських) становить 55,1 % і в господарствах населення – 44,9 %, на початок 2001 р., відповідно, воно становило 20,5 % і 79,5 % (рис. 5).

Серед причин скорочення поголів'я тварин на відгодівлі є низький рівень рентабельності цього виробництва. Згідно з офіційною статистикою, за роки незалежності значно знизився рівень рентабельності вирощування худоби та птиці (рис. 6).

Обсяги виробництва значно впливають на рентабельність основних видів м'яса в Україні, а це може забезпечити тільки великий товарний виробник (свідчать показники рентабельності у 1990 р.). На сьогодні в структурі поголів'я тварин на відгодівлі і виробництві м'яса переважає дрібний товарний виробник – сільське населення країни.

За останні роки значно збільшились інвестиції в українську харчову переробну промисловість, зокрема, у м'ясопереробну, що сприяло збільшенню обсягів виробництва готових виробів із м'яса. На це також вплинуло збільшення доходів населення, що є головним споживачем м'яса і виробів з нього.

Відновлення нормальної роботи підприємств переробної галузі і низька купівельна спроможність населення України, порівняно з іншими країнами, спричинили на українському ринку попит на безпечну дешеву м'ясну сировину належної якості в промислових обсягах.

Нині, у зв'язку зі зростанням виробництва продукції з м'яса і збільшенням продажів на роздрібному ринку м'яса, підвищується попит на великі партії м'ясної сировини належної якості з низькою собівартістю і високою безпекою для використання.

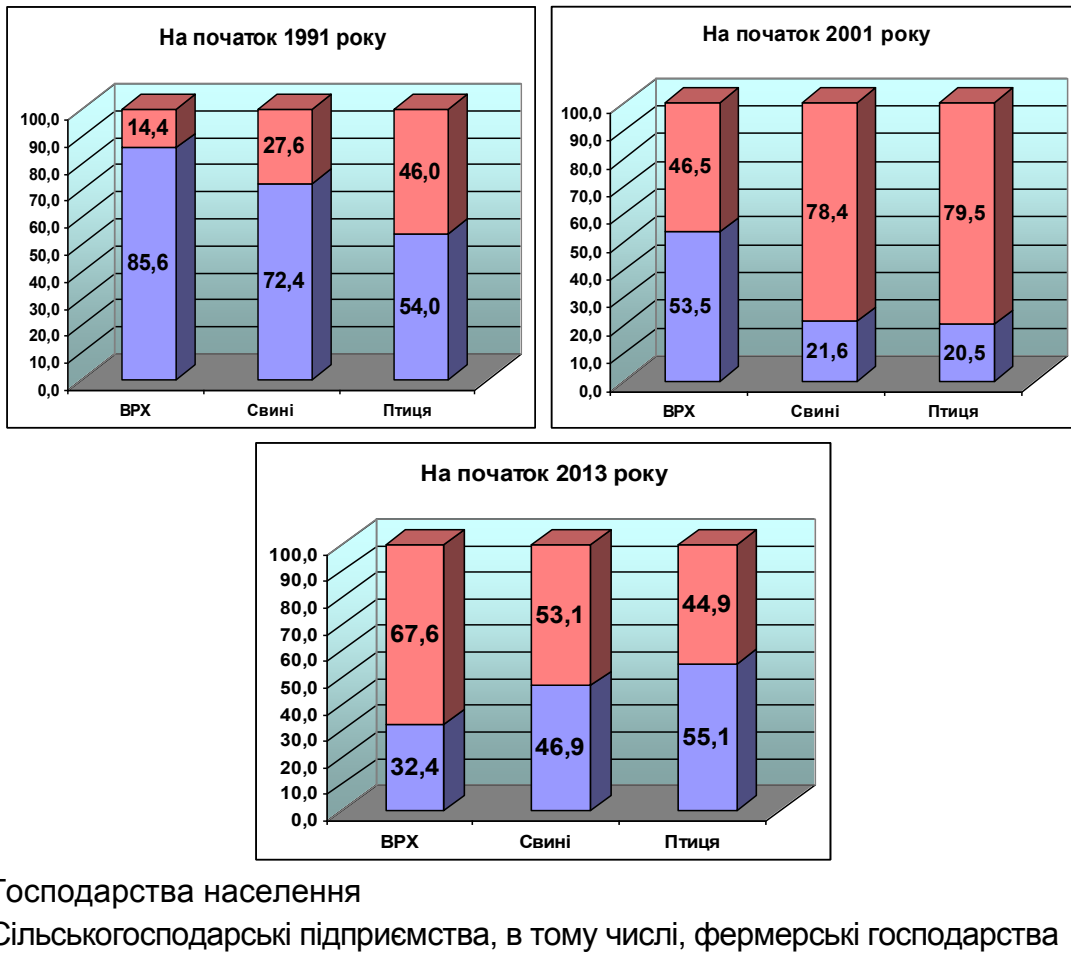

Рис. 5. Співвідношення вирощування тварин, у % на початок року [3]

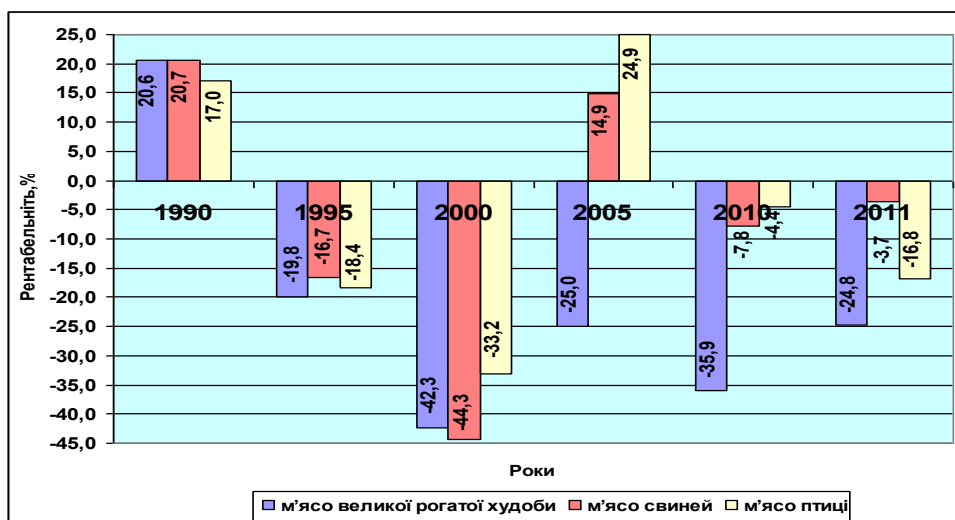

Рис. 6. Рентабельність виробництва основних видів м'яса в Україні [3]

Сьогодні вітчизняне виробництво яловичини і свинини не задовольняє потреби оптового та роздрібного ринків України, але здатне наситити його

м'ясом за прийнятною ціною. Виняток становить курятина, виробництво якої дає швидкий прибуток, завдяки короткому виробничому циклу. Саме тому, останніми роками значні інвестиції було спрямовано у птахівничу галузь, що знизило собівартість вітчизняної курятини до собівартості зарубіжного виробництва, а також збільшило обсяги її виробництва.

На нашу думку та на підставі прогнозів аналітиків, наступні потоки інвестицій будуть спрямовані у свинарство, оскільки свинина також має порівняно короткий цикл виробництва, є основною сировиною для м'ясопереробної промисловості і традиційним продуктом харчування для українського населення.

Слід відзначити, що на інтенсивність розвитку сегментів тваринництва також впливають вертикально інтегровані структури виробництва, які сьогодні добре відпрацьовані у птахівництві.

В Україні переробкою м'яса (за інформацією про наявність м'ясопереробних підприємств, підконтрольних державній службі ветеринарної медицини на 01.01.2012 року) займається 1774 підприємства, з них великих – 15 %, середніх – 50, малих – 35 % [4]. При цьому, кількість м'ясокомбінатів, що виробляють понад 1000 т, залишається практично стабільною, як і їх частка в загальному обсязі виробництва даної продукції. Зміни підлягають, переважно, середні та дрібні м'ясопереробні підприємства.

Українські виробники готових виробів із м'яса зазнають дефіциту дешевої безпечної якісної вітчизняної м'ясної сировини для м'ясопереробки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На зменшення виробництва м'ясної сировини вплинули: ліквідація колективних та державних сільськогосподарських підприємств; слабка підтримка державою створення на їх заміну фермерських господарств; відсутність чіткого контролю над виробництвом і закупівлею м'ясної сировини усередині країни; висока відсоткова ставка та короткий термін повернення за кредитами на українському ринку (і це за необхідності повного оновлення матеріально-технічної бази і впровадження сучасних технологій виробництва); перехід до дрібного товарного виробництва.

Зниження рентабельності вирощування худоби і птиці змусило скоротити даний вид діяльності, що призвело до суттєвого скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин в Україні. Як наслідок, нераціональність структури та рекордне скорочення поголів'я за минулі роки, що є базою виробництва якісного м'яса.

Принципово важливе значення має те, що в Україні є всі необхідні умови для відновлення та розвитку тваринництва, а в результаті – виробництва достатньої кількості якісної сировини для м'ясопереробної галузі. Зокрема, наявність досвіду по відгодівлі тварин, сприятливі кліматичні умови (вигідне географічне положення), потужна кормова база, добре розвинена транспортна мережа, стабільне виробництво та розвиток м'ясопереробної промисловості (зростання попиту на сировину для неї), платоспроможність населення (стабільний попит на роздрібному ринку на м'ясо і готову продукцію з нього), розвиток та удосконалення каналів реалізації продукції, наявність кваліфікованих кадрів і відносно дешевої робочої сили.

На розвиток м'ясопродуктового підкомплексу АПК України позитивно вплине адресна державна підтримка для заохочення розвитку тваринництва, як у господарствах населення, так і на підприємствах, а також приплив у дану галузь інвестицій, що дозволить її модернізувати.

Список літератури

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / за ред. М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Баль-Прилипка Л.В. Інноваційні технології якісних та безпечних м'ясних виробів : моногр. / Л.В. Баль-Прилипка. – К., 2012. – 207 с.
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://ukrstst.gov.ua> – Назва з екрану.
4. Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vet.gov.ua>. – Назва з екрана.
5. За 2012 рік у світі було вироблено рекордну кількість м'яса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vgolos.com.ua/svit/news/3306.html>. – Назва з екрана.
6. Зростання виробництва м'яса дасть можливість збільшити споживання до 55,3 кг на одного українця за рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246112288&cat_id=244276429. – Назва з екрана.
7. Мазуренко О.В. Продовольча безпека та поточна ситуація з позиції виробництва та споживання м'яса / О.В. Мазуренко // Вісник Уманського національного університету садівництва. – 2008. – Вип. 70 (ч. 2. – Економіка). – С. 105-111.
8. Українці їдять мало м'яса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/ukraintsi_idyat_malo_myasa_1572.html. – Назва з екрана.
9. Українці споживають свинини вдвічі менше за рекомендовану фізіологічну норму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mtochka.com.ua/?go=/articles/one&id=0634&page=1>. – Назва з екрана.
10. Україна посідає 85-е місце в світі за споживанням м'яса на душу населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pigua.info/uk/news/3480/>. – Назва з екрана.

Проанализировано современное состояние производства, переработки и потребления мяса в Украине. Обоснованы возможности дальнейшего развития мясопродуктового подкомплекса АПК Украины.

Производство, переработка, потребление, рентабельность, рынок мяса и мясопродуктов, мясопродуктовый подкомплекс.

The analyzed the current state of production, processing and consumption of meat in Ukraine. Justified the possibility of further development meat products subcomplex of agriculture in Ukraine.

Production, processing, consumption, profitability, market meat and meat products, meat products subcomplex.